

ДО ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Пророк Н.В. До проблеми внутрішніх чинників професійного розвитку: результати емпіричного дослідження. У статті представлено результати емпіричного дослідження таких внутрішніх чинників професійного розвитку практичного психолога, як професійно значущі індивідуально-психологічні властивості та прагнення до професійного самовдосконалення. Це прагнення розглянуто як мотиваційно-цільове утворення, як ціль забезпечуючої діяльності самовдосконалення. Проаналізовано індивідуально-психологічні властивості практичних психологів, які перебувають на різних етапах професіогенезу. Виявлено особливості і тенденції реальної професійної поведінки практичних психологів. Знайдено зв'язки факторів особистості (по Р. Кеттелу) з прагненням до самовдосконалення. Визначено, що професійно значущі індивідуально-психологічні властивості та комунікативні установки є особистісною основою прагнення до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: професійний розвиток, етапи професіогенезу, прагнення до професійного самовдосконалення, професійна успішність, професійний досвід, індивідуальний стиль професійної діяльності, комунікативна поведінка.

Пророк Н.В. К проблеме внутренних факторов профессионального развития: результаты эмпирического исследования. В статье представлены результаты эмпирического исследования таких внутренних факторов профессионального развития практических психологов, как профессионально значимые индивидуально-психологические свойства и стремление к профессиональному самоусовершенствованию. Это стремление рассматривается как мотивационно-целевое образование, как цель обеспечивающей деятельности самоусовершенствования. Проанализированы индивидуально-психологические свойства практических психологов, которые находятся на разных этапах професіогенеза. Выявлены особенности и тенденции реального поведения практических психологов и связи факторов личности (по Р. Кеттелу) со стремлением к самоусовершенствованию. Определено, что профессионально значимые свойства и коммуникативные установки являются личностной основой стремления к профессиональному самоусовершенствованию.

Ключевые слова: профессиональное развитие, этапы професіогенеза, стремление к профессиональному самоусовершенствованию, профессиональная успешность, профессиональный опыт, индивидуальный стиль профессиональной деятельности, коммуникативное поведение.

Постановка проблеми. Дослідження внутрішніх чинників професійного становлення, зокрема, індивідуально-психологічних власти-

ностей практичних психологів, спрямовано на виявлення закономірностей та механізмів професійного розвитку. Професійно значущі індивідуально-психологічні властивості є і особистісною основою прагнення до професійного самовдосконалення, яке ми розглядаємо як мотиваційно-цільове утворення, як ціль забезпечуючої діяльності самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз психологічних досліджень, в яких вивчалися внутрішні чинники професійного розвитку, зокрема, професійно значущі індивідуально-психологічні властивості, показав, що більшість науковців притримуються думки про те, що професійний розвиток практичного психолога не може бути зведений до проблеми формування професійно важливих якостей. Але, все ж-таки, їх роль залишається важливою і вони є певним орієнтиром для самовдосконалення. Звернімо увагу на те, що інтегральні професійно і соціально значущі констеляції різноманітних якостей та вмінь утворюються у процесі активного засвоєння професійної діяльності і проявляються в індивідуальному стилі діяльності [5; 4; 1].

Постійні і швидкі зміни у сучасному житті вимагають неперервної підготовки й перепідготовки фахівців, неперервного навчання й постійної модернізації вмінь, а отже, і відповідних змін у характері професійних компетенцій. Тому сучасні психологи вважають, що професійний розвиток на різних етапах професіоналізації не може відбуватися без саморозвитку, самовдосконалення особистості [2; 3; 4]. Як свідчить теоретичний аналіз, багатогранна і складна проблема самовдосконалення потребує нових концептуальних підходів і специфічних методичних засобів (Л.І. Анциферова, О.Г. Асмолов, Є.Є. Вахромов, Д.О. Леонтьєв, А. Маслоу, К. Роджерс, Т.М. Титаренко).

В даній роботі представляються результати дослідження таких внутрішніх чинників професійного розвитку практичного психолога, як професійно значущі індивідуально-психологічні властивості та прагнення до професійного самовдосконалення. Завдання емпіричного дослідження: 1) дослідити індивідуально-психологічні властивості практичних психологів, які перебувають на різних етапах професіогенезу; 2) оцінити практичних психологів за визначеними професійно значущими індивідуально-психологічними властивостями; 3) виявити особливості і тенденції реальної професійної поведінки практичних психологів (зокрема, наявність/відсутність прагнення до самовдосконалення); 4) оцінити успішність професійної діяльності практичних психологів; 5) знайти зв'язок факторів особистості (по Р. Кеттелу) з експертними оцінками наявності/відсутності прагнення до самовдосконалення у досліджуваних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація перелічених завдань відбувалася за допомогою опитувальника 16 PF Р.Кеттелла та через оцінювання експертами за допомогою авторської методики "Експертна оцінка співробітника" індивідуально-психологічних властивостей практичних психологів і успішності їх професійної діяльності. У подальшому ці оцінки були співвіднесені з результатами, отриманими за допомогою опитувальника Р. Кеттелла 16 PF-187-А і методики вивчення комунікативних установок особистості (Іванова О.І., Заїки О.В., стандартизація Бельської Н.А. і Міропольської М.А.) [6].

Зауважимо, що проведений нами аналіз теоретичних джерел щодо вивчення різних аспектів професійного розвитку та емпіричних досліджень цього процесу, а також власне пілотажне дослідження, показали, що саме ці методики є достатньо ефективними для виявлення професійно значущих індивідуально-психологічних властивостей, особливостей реальної професійної діяльності, вимог професії до практичного психолога.

Так, наприклад, опитувальник Р. Кеттелла 16 PF-187-А. Не дивлячись на існування скорочених варіантів цього діагностичного інструменту (зокрема, В-5), ця версія опитувальника видається нам більш гнучким і змістовним методом дослідження особистості. Методика вивчення комунікативних установок на практиці показала свою високу прогностичну спроможність в діагностиці комунікативних позицій особистості – суттєвого фактора успішності професійної діяльності практичного психолога [6]. Авторська методика "Експертна оцінка співробітника" дозволяє виявити певні особливості і тенденції реальної професійної поведінки і, зокрема, наявність/відсутність прагнення до самовдосконалення.

Первинне структурування груп досліджуваних відбувалося відповідно етапів професійного становлення особистості (Е.Ф. Зеєр, Є.О. Клімов, Е.Е. Симанюк), які співпадають з формальною ознакою "стаж роботи за спеціальністю": 1) професійна адаптація, а саме входження у професію, засвоєння професійних технологій, набуття досвіду самостійного виконання професійної діяльності; зазвичай цей етап (фаза адаптанта) триває від 1 до 3 років професійної діяльності, тому досліджувані з таким стажем входили в 1 групу; 2) первинна і вторинна професіоналізація (формування професійної свідомості; інтеграція професійно і соціально важливих якостей і вмій у відносно стійкі професійно значущі констеляції; високоякісне виконання професійної діяльності); як правило, цей етап (фаза інтернала) триває від 3 до 8 років професійної діяльності, тому досліджувані з таким стажем входили в 2 групу; 3) професійна майстерність (більш-менш повна реалізація, само-

здійснення особистості у професійній діяльності на основі рухомих інтегративних психологічних новоутворень професійного розвитку, зокрема "акме"); як правило, цей етап (фаза майстерності) настає після 8 років професійної діяльності, тому досліджувані з таким стажем входили в 3 групу.

В дослідженні прийняло участь 180 практичних психологів, що належали до вище названих груп (1 група – "адаптанти"; 2 група – "інтерналі"; 3 група – "майстри"), по 60 практичних психологів в кожній групі.

Як було сказано вище, для оцінки реальної професійної поведінки практичних психологів було застосовано метод експертних оцінок. В експертному опитуванні брали участь 32 експерти: методисти і колеги по роботі (серед яких були провідні фахівці в області практичної психології) із професійним психологічним досвідом не менше 5 років. Кожний експерт добре знав (як свого колегу по професійній психологічній діяльності) того практичного психолога, якості якого він оцінював. Кожного досліджуваного оцінювали 3 експерти.

Серед оцінюваних властивостей важливе місце займало прагнення до самовдосконалення, яке ми розглядаємо як мотиваційно-цільове утворення, як ціль забезпечуючої діяльності самовдосконалення. Наявність прагнення до самовдосконалення ззовні виявляється за параметрами, викладеними вище.

Емпіричні дані, отримані за допомогою опитувальника Р. Кеттелла, методики вивчення комунікативних установок особистості і методики експертних оцінок, дають можливість зіставити індивідуально-психологічні властивості, комунікативні установки, професійну успішність, прагнення до самовдосконалення, які притаманні практичним психологам, які перебувають на різних етапах професіогенезу. Таким чином ми можемо визначити особистісні основи прагнення до самовдосконалення і отримати об'єктивну картину динаміки змін індивідуально-психологічних властивостей, пов'язану, зокрема, з професійним досвідом. Крім того, це дозволяє виділити ті індивідуально-психологічні властивості практичних психологів, які тією чи іншою мірою властиві досліджуваним із різних груп (структурованих за певними етапами професіогенезу) і скласти "психологічні портрети" цих груп.

Інтерпретація отриманих матеріалів відбувалася в логіці пошуку психологічних механізмів професійного розвитку практичних психологів.

Розглянемо основні результати емпіричного дослідження.

На основі кластерного аналізу в усіх досліджуваних групах виокремлено по дві підгрупи з біполярними тенденціями: практичні психологи, у яких існує прагнення до професійного самовдосконалення і ті, у яких

це прагнення відсутнє. Наявність прагнення до самовдосконалення зафіксовано у 30% досліджуваних 1 групи, у 70% – 2 групи і 65% – 3 групи. Відсутність прагнення до самовдосконалення виявлено у 70% досліджуваних 1 групи, у 30% – 2 групи і 35% – 3 групи.

За допомогою кореляційного аналізу Пірсона було виявлено певні зв'язки між параметром "прагнення до самовдосконалення" (який отримано на основі експертних оцінок) та шістнадцятьма особистісними факторами, числове вираження яких було визначене за допомогою методики 16 PF Кеттелла. Нагадаємо, що в опитувальнику Кеттелла кожний фактор відображує тільки одну із суттєвих особистісних властивостей, які включають якості, що її складають. Звідси витікає, що виокремлені властивості є незалежними від інших і не корелюють з ними. Фактори включають полярні характеристики властивості, а їх інтерпретація визначається кількістю стенів. Тобто, кожна властивість представлена в опитувальнику в континуумі його крайніх проявів.

Отже, знайдено значущі зв'язки між параметром "прагнення до самовдосконалення" та 7 особистісними факторами методики 16 PF Р.Кеттелла.

Наявність прямого зв'язку між прагненням до самовдосконалення та фактором F (стриманість-експресивність) (0,336 при $p=0,001$) свідчить про те, що людям, у яких існує це прагнення, притаманні: оптимізм, життєрадісність, енергійність, відвертість. Для таких людей соціальні контакти є високо значущими, що має безсумнівно важливе значення для психолога-професіонала. Також для представників нашої вибірки, у яких є прагнення до вдосконалення, характерна щирість у стосунках і емоційність.

Наявність прагнення до самовдосконалення свідчить ще і про соціальну сміливість, активність, чутливість, доброзичливість, емоційність, навіть деяку безстрашність та безтурботність. Про це говорить наявність прямого зв'язку між цим показником та фактором H (0,299 при $p=0,05$).

Наступний зв'язок, на який ми звернемо увагу, це зв'язок прагнення до вдосконалення себе та фактору J (ніжність – суворість, жорстокість). Зв'язок зворотній, що вказує на те, що наявність прагнення до самовдосконалення свідчить про реалістичність і практичність досліджуваних осіб, впевненість у собі, готовність брати на себе відповідальність за результати власних вчинків чи відсутність страху відповідальності (-0,334 при $p=0,001$).

Наступний зв'язок (між параметром та фактором L (-0,436 при $p=0,001$)) вказує, що досліджувані, які проявляють прагнення до самовдос-

коналення, мають низький рівень підозрливості, є вільними від залежностей, стереотипів, пересторог, розуміють і пробачають інших, доброзичливі, легко знаходять спільну мову з людьми, тобто їм легко працювати у колективі.

З іншого боку, прагнення до самовдосконалення говорить про високий творчий потенціал людини, її багату уяву, деяку божеманність і розсіяність – фактор M (0,333 при $p=0,001$). Для таких досліджуваних притаманна цікавість до мистецтва і різноманітних теорій.

Прагнення до вдосконалення себе допомагає людині "проробити" імовірні почуття провини, депресії, оскільки для них характерними є оптимізм, життєрадісність, щаслива вдача O (-0,381 при $p=0,001$). Також цим досліджуваним властива самодостатність, критичне відношення до оцінок оточуючих.

Наявність прямого зв'язку між прагненням до самовдосконалення та фактором Q3 (0,413 при $p=0,001$) свідчить про те, що люди у яких існує це прагнення, відрізняються точністю, вольовими якостями, високим самоконтролем, можуть ефективно впливати на інших і бути успішними лідерами, діють за узгодженим планом, приймають соціальні норми та контролюють свої емоції та поведінку.

Тепер перейдемо до аналізу результатів емпіричного дослідження індивідуально-психологічних властивостей практичних психологів, які перебувають на різних етапах професіогенезу. Цей матеріал ми будемо викладати в логіці порівняння різних груп досліджуваних. Перш за все, звернімо увагу на ті показники, за якими не виявлено відмінностей між групами. Показники представників 1 групи ("адаптанти") майже не відрізняються від показників представників 2 групи ("інтерналі") за шкалами, які представлені разом із показниками середнього по групах.

Спочатку звернімо увагу на числові показники фактору A (комунікабельність). Так, за результатами проведеного дослідження встановлено, що статистично значимої різниці між показниками обох груп (1 і 2) не виявлено. Середньогрупові значення, демонструють, що представники обох груп достатньо комунікабельні, відкриті, природні, готові до співробітництва, уважні до людей, проявляють готовність до спільної роботи, легкість у встановленні безпосередніх міжособистісних контактів.

У представників обох груп на однаковому (середньому рівні) представлені сміливість у спілкуванні, вміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми, теплота і відкритість в спілкуванні, вміння слухати, вміння бути уважним; вміння знаходити спільну мову з різними людьми, здібність викликати довіру, тактовність, дипломатичність, вміння встановлювати позитивні контакти з людьми; впевненість в собі; вміння впливати на інших, вміння мотивувати людей до роботи над

своїми проблемами; вміння швидко знаходити індивідуальний підхід до людей в залежності від їх особливостей; вміння переконувати людей, залагоджувати незгоди.

Зауважимо, що в своїх оцінках рівня професійної успішності досліджуваних (а саме: знання психології людей; професійні знання; відповідність вмінь і навичок професійним задачам, які доводиться вирішувати; вміння у встановлений строк, без помилок виконувати більшість професійних завдань і доводити їх до кінця; наявність достатнього професійного досвіду; вміння вирішувати складні завдання; висока відповідальність і самоконтроль; володіння широким спектром професійних навичок і вмінь) експерти побачили різку поляризацію всередині 2 групи: частина практичних психологів отримала досить високі оцінки (7,5 балів) свого професіоналізму (вони досить швидко вирішують професійні завдання, терпляче ставляться до типових професійних труднощів), а частина – низькі (4,6 бали).

Групи 1 ("адаптанти") та 3 ("майстри") майже не відрізняються між собою. Варто зазначити, що згідно встановлених показників, найменше "схожості" у оцінках виявлено якраз щодо цих груп.

Згідно з отриманих результатів, для представників обох груп (1- "адаптанти" та 3 – "майстри") характерною є самовпевненість, незалежність у думках, самостійність, самодостатність. Для представників 1 групи характерним є невизнання авторитетів.

Оскільки респонденти – представники трьох різних за досвідом груп – можна припустити, що по мірі накопичення професійного досвіду, спеціалісти починають вибудовувати власну систему роботи, власний індивідуальний стиль, можливо, власну "наукову парадигму", що дозволяє їм проявляти самовпевненість, самоповагу самодостатність. Для "адаптантів" (молодих спеціалістів) високий рівень прояву риси "невизнання авторитетів" є своєрідним захисним механізмом, який, поперше, дозволяє сміливіше робити перші кроки на шляху професійного становлення, по-друге, дозволяє не втрачати критичність до різних напрямів та парадигм професійної діяльності.

Порівняльний аналіз індивідуально-психологічних властивостей досліджуваних трьох груп показує, що "психологічні портрети" 2 та 3 груп доволі схожі. Зокрема, показники представників 3 групи майже не відрізняються від показників представників 2 групи за цілим рядом шкал, які представлені разом із показниками середнього по групах. Варто зазначити, що між оцінками даних груп встановлена найбільша схожість. Це може свідчити, що саме ці особистісні та професійно важливі риси відшліфовуються по мірі професійного становлення.

Згідно з отриманими результатами, для представників обох груп характерною є самовпевненість, незалежність у думках, прагнення керуватись власними правилами поведінки, самодостатність.

Досить високі оцінки по фактору G (нормативність поведінки) вказують не тільки на досить високий рівень вираження вольових якостей респондентів, але й на схильність до співробітництва. Окрім того, ці результати описують досліджуваних як вимогливих до себе, відповідальних, схильних брати на себе відповідальність. Проте може проявлятися і неорганізованість, імпульсивність, незгода з загальноприйнятими нормами та стандартами поведінки, гнучкість стосовно даних норм та свобода від їх впливу.

Представників обох груп також об'єднує висока швидкість вирішення практичних завдань, орієнтація на зовнішню реальність, розвиток конкретної яви, практична реалістичність. Результати нашого дослідження вказують, що для респондентів цих груп є властивим оптимізм, життєрадісність, упевненість у собі та своїх силах, спокій. Досліджувані достатньо консервативні, поважають принципи та терпеливо відносяться до традиційних (типових) труднощів, що можуть виникати, в тому числі, і у професійній діяльності.

Представники обох груп прислухаються до вимог та думки референтної групи, відрізняються високим рівнем соціабельності, прагнуть працювати та приймати рішення разом з іншими людьми. Респондентам притаманний високий контроль емоцій і поведінки, цілеспрямованість, сильна воля. Також заслуговує на увагу незначний рівень фрустрованості і напруженості у спеціалістів обох груп.

Згідно результатів експертних оцінок, між представниками 2 і 3 груп відсутні статистично значимі відмінності у властивостях, які пов'язані з процесом обробки та осмислення соціальної інформації, зокрема: у соціальному мисленні, здатностях аналізувати поведінку оточуючих, розумітися на взаємовідносинах інших; у професійній рефлексії; у самоконтролі, самокритичності, самооцінці (які лежать в основі критичності мислення). Варто зазначити, що згідно результатів опитування, у представників обох груп вираженість даних якостей є вищою за середні значення.

Також для представників 2 ("інтерналі") і 3 ("майстри") груп притаманним є високий самоконтроль (врівноваженість, тобто контроль емоцій і поведінки; стриманість; вміння адекватно поводити себе в різних складних обставинах; самовладання; витримка); високий рівень відповідальності, надійність (про таких людей говорять: "на нього можна поклатися"); вимогливість до себе, організованість; енергійність, праг-

нення діяти, висока активність та працездатність; вміння наполегливо працювати; самостійність; емоційна стабільність.

Аналіз результатів тестування трьох груп за тестом 16 PF Р.Кеттелла показав, що "психологічний портрет" 1 групи ("адаптанти") є найбільш відмінним від "психологічних портретів" двох інших груп (2 групи – "інтернали" і 3 групи – "майстри"). Зокрема, психологи-початківці є більш залежними та несамостійними, їм простіше та безпечніше приймати рішення разом з іншими людьми, працювати, відчувачи поряд опору. Відповідно, у молодих спеціалістів, в силу їх недостатньої професійної адаптованості, відмічається вищий рівень стурбованості, фрустрованості, напруженості. Молоді психологи є більш сміливими (зокрема, в спілкуванні), активними, схильними до ризику, ініціативнішими, ніж їх старші колеги. Ці факти можна пояснити і віковими особливості молоді (вони більш схильні до ризику), і життєвою необхідністю завоювати своє місце під сонцем. Для молодих спеціалістів також більш властиве експериментаторство, висока чутливість до змін, нових ідей, недовіра до авторитетів.

"Психологічні портрети" 2 та 3 груп доволі схожі за факторами Е ("домінантність – конформність"), G ("підвладність почуттям – висока нормативність поведінки"), М ("мрійливість – практичність"), О ("схильність до почуття провини – самовпевненість"), Q1 ("гнучкість – вигідність"), Q2 ("конформізм – нонконформізм"), Q3 ("контроль бажань – імпульсивність"), Q4 ("розслабленість – енергійність"). Це свідчить про те, що професійно значущі індивідуально-психологічні властивості, які відображено в цих факторах, "відшліфовуються" у процесі професійного становлення. Більш досвідчені фахівці (представники 2 групи – "інтернали" і 3 групи – "майстри") у порівнянні з психологами із 1 групи ("адаптанти") є більш сильними, незалежними, реалістичними, схильними покладатись лише на власні сили.

Отримані результати виявили тенденції: зростання у практичних психологів (від фази адаптації до фаз інтернала і майстерності) вимогливості до себе, відповідальності, впевненості в собі, самодостатності, самостійності, цілеспрямованості; розвитку вольових якостей; покращення оцінок професійно важливих якостей спеціалістів із зростанням їх досвіду роботи.

Висновки. Показано, що досліджувані, які проявляють прагнення до самовдосконалення відрізняються якостями, які свідчать про досить високий рівень розвитку: комунікативних якостей (соціальну сміливість, доброзичливість, вміння легко знаходити спільну мову з іншими людьми); вольової сфери (вміють контролювати свої емоції та

поведінку, готові брати на себе відповідальність за результати власних вчинків, приймають соціальні норми).

Виявлено, що прагнення до вдосконалення себе допомагає людині "проробити" імовірні почуття провини, депресії, оскільки для них характерними є оптимізм, життєрадісність, щаслива вдача.

Показано, що в середині групі досліджуваних, які мають професійний досвід більше 3 років (група – "інтернали") спостерігається різка поляризація: частина практичних психологів демонструють високий професіоналізм (вони досить швидко вирішують професійні завдання, терпляче ставляться до типових професійних труднощів, володіють широким спектром професійних навичок і вмій тощо), а частина – низькій.

Відмічається високий рівень стурбованості, фрустрованості, напруженості у молодих спеціалістів (зокрема, в силу їх недостатньої професійної адаптованості). В той же час, молоді психологи є більш сміливими (зокрема, в спілкуванні), активними, схильними до ризику, ініціативнішими, ніж їх старші колеги.

Більш досвідчені фахівці ("інтернали" і "майстри") у порівнянні з молодими психологами ("адаптантами") є більш сильними, незалежними, реалістичними, схильними покладатись лише на власні сили.

Виявлено тенденції: зростання у практичних психологів (від фази адаптації до фаз інтернала і майстерності) вимогливості до себе, відповідальності, впевненості в собі, самодостатності, самостійності, цілеспрямованості; розвитку вольових якостей; покращення оцінок професійно важливих якостей спеціалістів із зростанням їх досвіду роботи.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л. И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования / Л. И. Анцыферова // Психологич. журнал. – 1980. – Т. 2. № 2. – С. 52 -66.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / Александр Григорьевич Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
3. Вахромов Е.Е. Вершины жизни и пути их достижения: самоактуализация, акме и жизненный путь человека / Евгений Евгеньевич // Прикладная психология и психоанализ – 2001. – №4; 2002. – № 1, № 2.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический проект, 2005. – 336 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Гардарика, 1996. – 308 с.

6. Методи психодіагностики в системі професійної консультації безробітних : методичний посібник / [за ред.: В. В. Синявського, О. О. Ящишин]. – Київ, 2000. – 314 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Antsyferova L. I. Psikhologicheskiye zakonomernosti razvitiya lichnosti vzroslogo cheloveka i problema nepreryvno obrazovaniya / L. I. Antsyferova // Psikhologich. zhurnal. – 1980. – Т. 2. № 2. – С. 52 -66.

2. Asmolov A. G. Psikhologiya lichnosti / Aleksandr Grigor'yevich Asmolov. – М.: Izd-vo MGU, 1990. – 367 s.

3. Vakhromov Ye.Ye. Vershiny zhizni i puti ikh dostizheniya: samoaktualizatsiya, akme i zhiznenny put' cheloveka / Yevgeniy Yevgen'yevich // Prikldanaya psikhologiya i psikhoanal?z – 2001. – №4; 2002. – № 1, № 2.

4. Zeyer E. F. Psikhologiya professiy : uchebnoye posobiye / E. F.Zeyer. – М. : Akademicheskii proyekt, 2005. – 336 s.

5. Markova A. K. Psikhologiya professionalizma / A. K. Markovva. – М. : Gardarika, 1996. – 308 s.

6. Metodi psikhodiagnostiki v sistemi profesiynoi konsul'tatsii bezrobitnikh : metodichniy posibnik / [za red.: V. V. Sinyavs'kogo, O. O. Yashchishin]. – Kiiv, 2000. – 314 s.

Prorok N.V. To the problem of internal factors of the professional development: the results of empirical investigation. Was showed the results of empirical investigation such internal factors of the professional development: professional significant individual-psychologist properties and the ambition to the professional self-development. This ambition is considering as a motivational-objective formation, as the aim of providing activity of self-improvement. Was analyzed the individual-psychological properties of practical psychologists which is locating on the different stages of the professiogenesis. The features and trends of real practical psychologists' professional behavior were founded. The connections between personality's factors (R.Kettel) and aspiration to the self-improvement were founded. Was showed that investigated which show the ambition to the self-development is distinguishing of the qualities which show the really high stage of development: the communicative qualities (social courage, goodwill, the skill to finding the common language with people); the qualities of volitional area (have control of emotions and behavior, ready to take the responsibility for results of own acts, accept the social norms). The tendency of: psychologists' professional grown (from adaptation stage to the stage of internal and mastery), the demanding of themselves, responsibility, confidence, self-sufficiency, autonomy, commitment; the development of volitional qualities; the improvements of rating of professionally important qualities what support by

growing of their experience were determined. Was grounded, that the professional important individual properties and the communicative installation is the personal base of aspiration to the self-improvement.

Key words: professional development, stages of profессиogenesis, aspiration to the self-improvement, professional success, professional experience, individual style of professional activity, communicative behavior.

Отримано: 25.05.2014 р.

УДК 159.98(091)

Процик Л.С., Приходько Ю.О.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ – ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Процик Л.С., Приходько Ю.О. Дослідження механізмів психологічного захисту особистості – історичний. Динаміка розвитку суспільства, для якого є характерними кризи та нестабільність, зумовлює необхідність вивчення механізмів психологічного захисту особистості, зокрема генезис дослідження даної проблеми, розкриття поглядів на неї представників різних психологічних шкіл. На основі аналізу психологічної літератури в статті викладено історію досліджень механізмів психологічного захисту особистості у психології. Проаналізовано стан вивчення даної проблеми на різних етапах становлення психологічної науки.

Ключові слова: механізми психологічного захисту (МПЗ), особистість, розвиток, конструктивні та деструктивні МПЗ.

Процик Л.С., Приходько Ю.А. Исследование механизмов психологической защиты личности – исторический. Динамика развития общества, для которого характерны кризисы и нестабильность, обуславливает необходимость изучения механизмов психологической защиты личности, в частности генезис исследования данной проблемы, раскрытие взглядов на нее представителей различных психологических школ. На основе анализа психологической литературы в статье изложена история исследований механизмов психологической защиты личности в психологии. Проанализировано состояние изучения данной проблемы на разных этапах становления психологической науки.

Ключевые слова: механизмы психологической защиты (МПЗ), личность, развитие, конструктивные и деструктивные МПЗ.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна і політична ситуація в країні характеризується крайньою нестабільністю, що обумовлює та провокує різке збільшення дистресових факторів у суспільстві, а значить, і соціальну та психологічну дезадаптованість особистості. Незважаючи на широкий діапазон індивідуальних відмінностей у лабільності психічних образів, постійна зміна дійсності висту-